

Westerkwartiers is de ultieme mengtaal

Fryslân heeft een rijke hoeveelheid dialecten en ook over de provinciegrens worden dialecten gesproken die verwant zijn aan het Fries. Het *Friesch Dagblad* zoekt uit hoe het met verschillende dialecten binnen en buiten Fryslân is gesteld. Vandaag het Westerkwartiers.

Us talen

Geert Veldstra

Het Westerkwartiers is volgens hoogleraar Friese taal- en letterkunde aan de Rijksuniversiteit van Groningen Goffe Jensma, zelf afkomstig uit het Westerkwartier, een van de meest afwijkende dialecten van Groningen. „Dat komt ûnder oaren troch de ynfloeden fanút Drinte en Fryslân.” Dichter Willem Tjebbe Oostenbrink uit Zuidhorn geeft aan dat hij als Westerkwartierder door sommige provinciegenoten niet eens als Groninger wordt gezien. „Deur goenent van 't Hogeland of de Veenkoloniën worden we zelfs wel halve Vraizen noemd. 't Westerkertiers was haalf stront, haalf regenwotter, dat wil zoveel zeggen as 'n mengsel dat veur beiden niet deugen wil.”

De provincie Groningen kent niet een Groningse standaardtaal zoals in Fryslân. Oostenbrink: „Ien 't verleden wer 't Hogelaandsters voak as Goud Geef Grunnegs beschaauwd, mor vandoag de dag is 't algemeen akseptieerd dat je ien Grunnengen minstens drie hoofd-dialecten hemmen. 'n Veurnoam ding is dat je 'n aander nemmen kennen zo as hij sprekt en niet teveul begunnen te soezen dat 't aalmaal niet deugt.” De grens tussen Westerkwartier en de rest van de provincie loopt min of meer langs het Reitdiep.

De uitspraak in het Westerkwartier komt meer overeen met de ie en oe klanken in het Drents en Fries. Jensma: „Dêrneist hat it lykas it Frysk hast gjin z- en v-klanken en stean de tiidwurden yn deselde folchoarder as yn it Frysk.”

De grote invloed vanuit het Drents en het Fries heeft volgens Jensma te maken met het karakter van de streek. „It wie eartiids lykas de Fryske Wâlden in earm gebiet dêr't de minsken faak troch de tiid kamen mei hannel te suteljen of troch seizoensarbeid. Boerearbeiders wurken ek wol by boeren op 'e Fryske klaai en op it Hege Lân. Har-

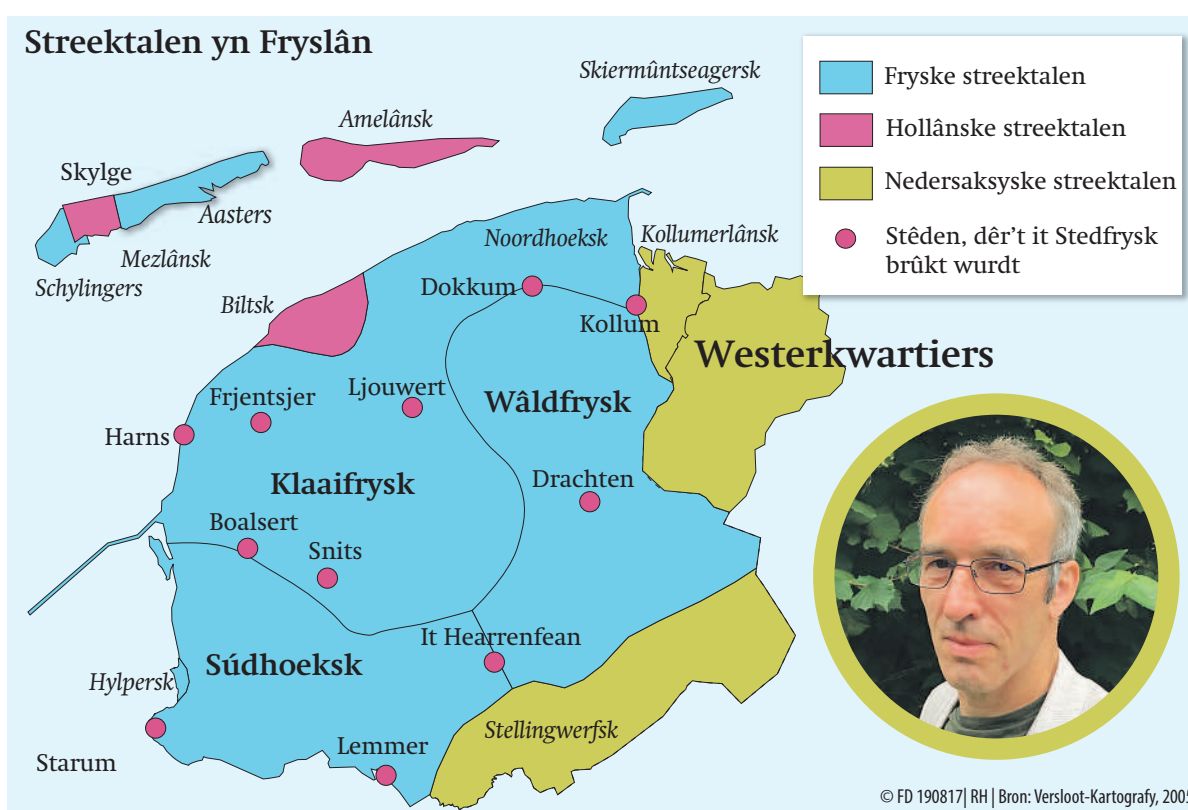
ren taal waard hjir foar in part ek troch beynfloede.”

Friese tijd

Van oorsprong werd in het Westerkwartier net als in de rest van de Ommelanden Fries gesproken. „Dit feroare yn de fyftjinde iuw doe't it gebiet yn de machtssfeer fan de stêd Grins kaam. Yn de Ommelannen waard tenei Nedersaksysk sprutsen, mar der binne dochs in ôfgrysliek soad Fryske eleminten yn de taal bleaun.” Zo wordt net als in het Fries het woord jim voor jullie gebruikt en tût voor kus. „Dat soarget wolris foar in misferstân omdat yn de rest fan Grinslân in tuut in hin is.” Ook 'n-uver' heeft zo'n dubbele betekenis. „Wij kennen 't woord veur roar mor doarnoast ken 't hier ok mooi betekenen, krekt as ien 't Hogelaandsters. Doarom beter 'n nuver wicht as 'n nuver famke.”

Westerkwartier kent zelf ook onderlinge verschillen. Oostenbrink: „Der is laandschappelek 'n onderscheid tussen noordelek- en zudelek Westerkertier, de grins leit ongeveer bij 't Van Starckenborghknoal.” Het zuiden kent net als de Friese Wouden een coulissenlandschap met singels en zandruggen die hier gasten genoemd worden. „De twee grootste gasten vormden de onderkwartieren Vredewold en Lange-wold.” Dit is volgens Oostenbrink het oorspronkelijk kerngebied. „Doar-noa werden de noordeleke kleigronden ien gebruik nommen. Zo hietje Gruppkerk ien 'e zestiende iw Sebal-leburen-Beneden en Nijziel Nijkerk-Beneden.” De verschillen per landschapsgebied zijn ook terug te vinden in het dialect. „Ien Visvliet en Piederziel zeit men van 'maken', vedderop zeggen ze 'moaken'. D'een zeit 'botter' en d'aander zeit 'butter’.

Daarnaast is er ook een scheidslijn tussen oostelijk en westelijk Westerkwartier. „Die scheidslien lopend van Noardhörn noar Eemtil is wat woordgebruik en uitspraak angijt, nog veul schaarper. Aan de westkaant zeit men 'k wiet niet hoe 't ken', oostkaant zeit men 'k wijt t nijt hou t kin'. An 'e oostkaant worden woorden as tuut, piek, zeit

en jim niet bruukt.”

Oostenbrink begon te dichten in het Westerkwartiers nadat hij in de jaren tachtig gedichten las van Reinder Willem Hiemstra van Nijziel. „Ik vond et zo mooi hoe hij over zien eigen streek ien zien eigen taal dichtte. Dat het iets lûsmoakt om zulf ok ien 't Westerkertiers te dichten. Het Westerkertiers is veur mij veural de taal woarien ik dingen op 'n mooi verwoorden ken.” Het spreken was voor Oostenbrink ook een bewuste keuze. „Mien olders wolden da'k goed Nederlaands sprak, mor onderling sprakken ze Westerkertiers en ok met mien opa die bij ons thuis ienwoonde. Der kwammen veul minsken bij ons op 'e boerderij bij Gruppkerk en met die minsken sprak 'k alied Westerkertiers. Op 't schoelplein sprakken veul kiender Westerkertiers en 'k wol der ok gewoon bij heuren doarom he'k alied Westerkertiers sproken, ok as die vriendjes bij ons thuis kwammen.”

Taalgrens

De taalgrens tussen Fries en Westerkwartiers komt niet overeen met de provinciegrens, maar loopt door Westerkwartier. In Opende, Marum en De Wilp wordt onder andere nog Fries gesproken. „Der wonen ok ien aander dörpen wel Vriestoaligen. Aanderkaant van 'e grins bennen minsken ien Burum en Kollum, Gerkesklooster, die bennen ok wel weer meer wend an 't Westerkertiers. En ok 't Vries ien Surhuzum en Butenpost het zien overgangen ien woord-

De taalgrens komt niet overeen met de provinciegrens van Fryslân en Groningen

gebruik. Ien Warfstermeulen ien Kollumerland wordt de 'g' op zien Grunnegs uutsproken.”

Volgens Oostenbrink is er aan beide zijden van de taalgrens begrip voor elkaars streektaal. „Zeuen joar leden was 'k sikretoares van 'n k-missie veur laandienrichteng bij Drachten. Jim kennen aalmaal wel Vries proaten, zee 'k, mor ik ben Grinslânder. Bij de tweede k-missie-vergoadereng zee 'n man da'k wel Westerkertiers proaten kon. Veul minsken ien 't Westerkertier die ok ien Vrieslaand waarken, verstoan ok wel Vries. As je 'n kander de mond gunnen én wat ruimte, dan is der veul meugelek.”

Tussen de Groningse dialecten is er een groeiend begrip voor elkaars verschillen. „Het Westerkertiers wer lange tied niet as goed Grunnegs beschaauwd. As 'n Westerkertierder en 'n Hogelaandster 'nkander tegenkwammen zollen ze voak overschoakeln op 't Nederlaands. Tegenwoordig is der meer begrip en veural ok acceptoatsie van verschillen, want der verschiene voaker dichtbundels met verscheidene Grunneger dialec-

ten ien één bundel. Dan zien minsken ok wat veur mooie verhoalen en gedichten uut 't Westerkertier kommen.”

Het is de vraag of er wel één Groningse taal is. Jensma: „In feite binne it ferskate dialekten dy't wer ûnder it Nedersaksysk falle en dat wurdt ek yn grutte parten fan Dútslân praat en fansels yn de Stellingwerven en Drinte, Oerisel en Gelderlân. Dêr't it Frysk en Grinslâns echt sjoen en ek brûkt wurde as twa aparte talen, dêr binne de oergongen binnen it Nedersaksyske gebiet folle floeiender. It Westerkertiers kinst noch wol yn East-Fryslân prate, mar wierskynlik sille se it by Bremen minder goed ferstean. Dêr sille se dan wer minder muoite hawwe mei it Feankoloniaals wat foar harren wer tichterby leit.”

Volgens Oostenbrink wordt het Westerkwartiers nu minder gebruikt. „Et wordt aalsmor minder op schoelen bruukt. Der wordt zo nou en dan 'n cursus geven. Summege olders denken dat 't beter is om de focus op 't Nederlaands te leggen.” Zijn eigen kinderen worden zelfs drietalig opgevoed. „Mien vraauw komt uut Polen, zij leert de kiender Pools, onderling spreken we Nederlaands, mor ik lees mien dochters wel veur uut 'n boekje as *Kikker ien 'e Kolle*.” Oostenbrink dicht ondertussen door en presenteert in het najaar zijn nieuwe bundel.

Volgende week: Het Westereenders